

УДК 336.778.5

УМОВИ ВСТУПУ БАНКІВ В МІЖНАРОДНІ КАРТКОВІ ПЛАТІЖНІ СИСТЕМИ

Успенко В.І., Калмикова В.Г.

Харківський національний університет будівництва та архітектури

У сучасних умовах карткові платіжні системи займають важливе місце в роздрібному бізнесі українських банків. Але участь в карткових платіжних системах пов'язана зі значними витратами. Тому вибір оптимальної, з точки зору можливостей банку, платіжної системи і стратегії її розвитку залишається важливою передумовою забезпечення прибутковості цього напрямку діяльності.

Ключові слова: міжнародні платіжні системи, емісія платіжних карт, Visa, Europay, безготівкові розрахунки, пластикова картка, еквайрінг.

Постановка проблеми. Платіжні карти давно стали базовою послугою для українських банків, про що свідчить кількість банків, які здійснюють емісію карт різних платіжних систем. Платіжні карти дозволяють банкам збільшити комісійні доходи, покращити якість послуг, диверсифікувати власну діяльність. Участь у платіжних системах дозволяє банку отримати доступ до раніше недоступних ринків: зарплатних проектів, пенсійних рахунків, платежів в торгівельно-сервісній мережі підприємств, інтернет-платежів, банкоматного еквайрінгу, торговельного еквайрінгу та ін. Очевидно, що участь в карткових платіжних системах є обов'язковою для сучасного універсального банку. В той же час, впровадження карткової платіжної системи вимагає значних затрат часу і грошей. Крім того, ринок платіжних карт характеризується високим рівнем конкуренції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема впровадження карткових платіжних систем досліджували вітчизняні і зарубіжні вчені, а саме: В. Кравець, Г. Юрчук, Ю. Правик, Т. Левицька, О. Камець, О. Чернишова, Н. Внуков, Г. Ардізі, Дж. Райт, Р. Гіта, У. Бакстер. Праці вказаних вчених не в повній мірі розкривають вказане питання, тому є необхідність поглиблення досліджень з урахуванням специфіки українського банківського сектору.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Теоретичні, методичні, еко-

номікоорганізаційні питання формування ринку сучасних карткових платіжних систем стали провідними темами дослідження відомих зарубіжних та вітчизняних економістів, зокрема Б. Вишивана, Н. Набоки, Є. Терехова, В. Марченка, М. Шерстюк та ін. Однак у сучасних умовах розвитку національної економіки проблеми впровадження нових та удосконалення існуючих карткових платіжних систем потребують подальшого вивчення, зокрема, існують певні проблеми з організацією функціонування карткових платіжних систем.

Формулювання цілей статті. Аналіз умов вступу банків в міжнародні карткові платіжні. Конкретизації найбільш оптимальних шляхів удосконалення процесу функціонування міжнародних карткових платіжних систем.

Виклад основного матеріалу. На Україні спостерігається ситуація, коли іде процес становлення національної платіжної системи. Але він триває досить довгий час і банки, які були раніше готові працювати з пластиковими картками, ще з 1992 року почали шукати шляхи втілення своїх задумів. Більшість українських банків обрала шлях, пов'язаний з вступом у міжнародні платіжні системи VISA і/або Europay. Цей варіант привабливий з точки зору розширення територіальних кордонів використання платіжних продуктів, встановлення нових взаємозв'язків з міжнародними банками і, відповідно, підвищення іміджу банку. Але є і інший бік медалі, який

пов'язаний зі значними вимогами, які висуваються цими міжнародними платіжними системами, які частіше дуже високі для наших молодих українських банків. Будемо сподіватися, що при становленні національної платіжної системи будуть враховані всі можливості наших банків і розроблені умови, адаптовані до наших національних особливостей функціонування банківської сфери [2].

В залежності від прав банку і вимог до нього з боку платіжної системи, у VISA передбачено різні рівні членства. Найбільш повний член платіжної системи – принципальний (Principal Member), який має право займатися як емісією карток, так і еквайрінгом і також встановлювати банкомати. Таким банком на Україні є, наприклад, «Укрсоцбанк». Наступним за значимістю є асоційований член (Associate Member), у функції якого входить укладання угод з іншими банками, які мають статус члена, що бере участь у платіжній системі (Participant Member). Його основні функції мають таку ж силу як і функції принципального члена. Банк-учасник повинен при вступі у VISA знайти банк спонсор, який є або принципальний член системи, або асоційований член і укласти з ним договір про спонсорство. Існують також в платіжній системі банки-члени, які мають право здійснення операцій з торговими точками і банки-члени, які можуть займатися лише видачею готівки. Кожен банк-член міжнародної платіжної системи повинен відкрити в кліринговому банку кореспондентський рахунок, по якому будуть проводитись списання і зарахування по транзакціям. Варто відмітити, ще один головний момент, коли наші банки вступають в міжнародні платіжні системи, то від них вимагається внесення страхового депозиту. Розмір страхового депозиту залежить від розрахункової величини, яка визначається множенням денного обороту по карткам на 14 днів. Так, наприклад, стартова сума страхового депозиту для банку може складати від 200 до 400 тис. дол. США. По нашій шкалі градації членів платіжної системи він у нас принципальний член і може виступати спонсором при вступі інших банків в міжнародну платіжну систему. Тому банки, для яких «Укрсоцбанк» виступає спонсором, повинні в нього розміщувати свої страхові депозити, а вимоги платіжної системи щодо самого банку повинні зрости відповідно. Ці страхові депозити потрібні для відшкодування непередбачених витрат по карткам. Як ми бачили в бізнес-плані, банк-член міжнародної платіжної системи повинен вказати Процесінговий центр, який буде виконувати відповідні функції. Так для частки банків функції Процесінгу виконує UPC (Український Процесінговий Центр), ці функції в деяких випадках можуть виконувати і самі банки-члени, але необхідне обладнання для організації безперервної роботи Процесінгового центру коштують дуже дорого, і тому, частіше, банки створюють на пайових засадах спільний центр. Якщо банк буде займатися емісією карток, то йому необхідно з VISA узгодити всі необхідні для цього моменти, а саме, по-перше, необхідно замовити біни (банківський ідентифікаційний номер), по яким система буде розпізнавати цей банк. Для цього банк повинен заповнити BIN License Agreement. Наступ-

ним кроком є замовлення карток – у сертифікованого VISA виробника пластикових карток банк замовляє пластик, цей виробник укладає договір на виробництво карток і надсилає замовнику екземпляр майбутньої картки на плівці (завчасно обумовлюється сторонами дизайн картки), який потім передається в VISA для затвердження. Паралельно банк укладає договір з VISA на право використання власного логотипу на картці цієї міжнародної платіжної системи. Коли процес виробництва картки повністю підготовлений для впровадження, настає інший етап – отримання сертифікованого VISA програмного забезпечення (S.O.F.T.) [1, с. 18].

Наступний етап – це повна сертифікація банка-члена міжнародною платіжною системою VISA. Цей процес проходить в певній послідовності: на три пробних білих пластика наноситься магнітна стрічка і кодується, потім ці екземпляри передаються в VISA, яка робить перевірку на можливість використання їх в платіжній системі. Потім наш Процесінговий центр готує нас до сертифікації, тобто виділяється 2 години, протягом яких картки перевіряються, для чого проводиться сеанс авторизації в on-line режимі. Після перебігу двох тижнів банку прописують VAP (VISA Access Point). Аналогічне право доступу має і система Europay, яка надає банкам Europay Module. Після цього системою визначається дата, з якою можна буде здійснювати операції з картками, на які банк отримав ліцензію (LIVE DATE) [3].

Процедура вступу в платіжну систему дуже складна і найменше банку потрібно півроку, щоб почати роботу в ній. Вітчизняний ринок платіжних карток за короткий проміжок часу почав набувати риси, які в якійсь мірі притаманні західному картковому бізнесу, головні з яких – різноманітність форм і територія розповсюдження. Населення перестає користуватися звичайними старовинними банківськими механізмами, такими як накопичення коштів, і тому банкам потрібно знаходити щось інше. Карткові продукти є тим джерелом прибутків, який вже сьогодні може бути використаний на ринку України. Перед банкірами стоїть проблема вартості платіжної системи. І якщо банк вже вирішив займатися картковим бізнесом, то він повинен вирахувати економічну доцільність і окупність карткових програм. Доля міжнародних карткових продуктів в загальному об'ємі карток в Україні сягає до 5%. Цей спектр ринку почав розвиватись першим. Перспективи його розвитку легко піддаються прогнозуванню, оскільки банками використовуються уже відомі і багаторазово апробовані за кордоном, в тому числі і СНД, технології. Вони, як правило, легко впроваджуються і окупаються протягом 2-3 років. Вимоги, які банки повинні задовольняти, щоб приєднатися до світової карткової структури, достатньо високі. Тому не всі українські банки їм відповідають. Тут склалась так звана еліта з 5-6 банків, які завдяки своїй ресурсній потужності здатні швидко і якісно розкрутити картковий продукт. З банків, які активно займаються випуском міжнародних карток, найбільш потужні – Приватбанк, Райффайзен Банк Аваль, Укрсоцбанк, Укресімбанк, Перший Український міжнародний банк, Правекс. Об'єм платежів по пластиковим карткам в Україні що-

місячно зростає на 20-40%, що дозволяє розглядати банківські програми по розвитку карткового бізнесу як одні з самих перспективних і прибуткових, не зважаючи на необхідність придбання дороговартісного забезпечення [4].

По об'єму емісії платіжних карт в Україні лідирує система VISA Int. Порівнювати успіхи кожного окремого банку важко, але Приватбанк лідирує тут по об'єму емісії, в той же час на ринку еквайринга досить високі позиції займає «Райффайзен Банк Аваль». Треба відмітити, що протягом останніх років банки-члени платіжних систем періодично знижували тарифи по обслуговуванню карток. На початковому етапі розвитку карткових програм між банками практично не було конкуренції, а запропонований продукт виявився на стільки популярним, що банки могли дозволити собі орієнтуватись на найбільш платоспроможних клієнтів. Потім з розширенням клієнтської бази і загостренням конкуренції тарифи почали знижуватись і зараз майже скрізь стали однакові. Крім того, в боротьбі за клієнта банки почали відмовлятися від річної плати за користування картою, відмовились від страхового депозиту, залишивши лише незнімаємий залишок, який значно менший ніж страховий депозит і мінімальний внесок разом. Лідером по випуску карток системи Europay є ПУМБ. Не дивлячись на те, що функціонування цієї досить демократичної картки до цих пір не підкріплене приєднанням до міжнародної бази даних цієї системи, вона приймається до оплати в більшій кількості торгово-сервісних точок і приваблює своєю дешевістю. Першими з платіжною системою AmEx через агентську угоду почали співпрацювати Укрінбанк і Приватбанк, потім добавились ВА-банк, Укрсоцбанк. Картка цієї системи – дійсно кредитна і по суті є безлімітною і дозволяє оплачувати навіть невеликі контракти. Що стосується елітної системи Diners Club, то в лютому 1998 року компанія надала Приватбанку ексклюзивне право укладати угоди по еквайрингу на території України. Діяльності банків-членів системи карткових розрахунків, пов'язаної з емісією, еквайрингом і видачею готівки. Банківська кре-

дитна картка не є юридичним свідоцтвом боргу або боргових вимог, яким є, наприклад, вексель або чек. Це, скоріше, матеріальний символ юридичних відносин, що виникають між сторонами, які уклали карткову угоду. З правової точки зору сутність операцій з кредитною і дебетовою картками полягає в тому, що власник картки і торговець після попереднього відкриття рахунків в банку домовляються, що будь-яка угода між ними буде врегульована шляхом кредитування рахунка торговця і дебетування рахунка держателя картки. При цьому, за винятком особливо обумовлених випадків, цей платіж буде безумовним і остаточним. Банк в системі карткових взаємовідносин відіграє регулюючу, контрольну роль, яка має найважливіше значення для всіх учасників системи карткових розрахунків.

Висновки і пропозиції. Перспективи використання платіжних карток в Україні досить великі. Для подальшого розвитку ринку платіжних карток та підвищення ефективності його функціонування вдосконалення потребують такі заходи:

1) законодавчо визначити зобов'язання підприємств послуг і торгівлі приймати оплату за товари й послуги з використанням платіжних карток;

2) визначити відповідні категорії торговельних підприємств і критерії, відповідно до яких ці підприємства сфери торгівлі та послуг мають право приймати платежі готівкою;

3) відкоригувати правила використання касових апаратів при здійсненні платежів з використанням платіжних карток за межами роздрібної мережі, оскільки нині ця норма гальмує застосування корпоративних платіжних карток;

4) забезпечити технологічну адекватність обладнання завданням масового використання платіжних карток;

5) відповідні стандарти та технології повинні стати національними стандартами, широко використовуватись торгівлею та банками;

6) організувати та проводити постійно просвітницьку кампанію, тобто здійснювати відповідну роботу з підвищення фінансової грамотності населення.

Список літератури:

1. Dubilet O. Perspektivi rozvitku kartkovih produktiv // Visnik Nacionalnogo banku Ukraini. – 2003. – № 10. – S. 11-13.
2. Golubovich A.D., Mirimskaya O.M. «Kreditne i drugie bankovskie kartochki v sisteme avtomatizirovannih deneznih raschetov». – M – Menatep-Inform- 1991.
3. Gricenko R. Suchasni platijni tehnologii ta ih vikoristannya u socialnii sferi// Visnik Nacionalnogo banku Ukraini. – 2004. – № 10. – S. 18-20.
4. Groshi ta kredit: Pidruchnik: 3te vid., pererob. i dop. / M.I. Savlu, A.M. Moroz, M.F. Pudovkina ta in. – K.:KNEU, 2002.

Успенко В.И., Калмыкова В.Г.

Харьковский национальный университет строительства и архитектуры

УСЛОВИЯ ВСТУПЛЕНИЯ БАНКОВ В МЕЖДУНАРОДНЫЕ КАРТОЧНЫЕ ПЛАТЕЖНЫЕ СИСТЕМЫ

Аннотация

В современных условиях карточные платежные системы занимают важное место в розничном бизнесе украинских банков. Но участие в карточных платежных системах связано со значительными затратами. Поэтому выбор оптимальной, с точки зрения возможности банка, платежной системы и стратегии ее развития остается важной предпосылкой обеспечения прибыльности этого направления деятельности.

Ключевые слова: международные платежные системы, эмиссия платежных карт, Visa, Europay, безналичные расчеты, пластиковая карточка, эквайринг.

Uspalenko V.I., Kalmykova V.G.

Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture

CONDITIONS OF ENTRY TO INTERNATIONAL BANK CARD PAYMENT SYSTEMS

Summary

In modern conditions card payment systems play an important role in the retail business Ukrainian banks. Participation in card payment systems associated with significant costs. Therefore, the optimal choice in terms of the capabilities of the bank, payment system and its development strategy is an important precondition for the profitability of this activity.

Keywords: international payment systems, issuance of payment cards, Visa, Europay, non-cash payments, plastic card acquiring.